

DAMÁSDI DÉNES

# Az istentisztelet és a misszió kapcsolata az Egyházak Világtanácsa missziói állásfoglalásaiban

## ABSTRACT

*The World Council of Churches has two official statements on mission, which are highly influential and indicative of their time for the state of missional theology in the ecumenical discourse. The first one is the 1982 Mission and Evangelism: An Ecumenical Affirmation, the second one is titled Together Towards Life that was accepted in 2012. In my paper, I examined these two documents from a new viewpoint, searching for their understanding of worship and liturgy. In the time when these two documents developed, there was a new recognition of the multidirectional nature of the church's mission, and worship was recognised as one of these aspects. I wanted to see in what way these statements define the role of worship in the mission of the Church and if there was any development or change between the two documents. I found that while there are some differences between them, we could identify four distinguishable and common aspects of how the relationship of worship and mission is described in these statements.*

## 1. Bevezetés

John Davies, egy angliai teológus 1966-ban komoly kritikával illette saját kora missziológusainak és liturgusainak munkáit, szavai pedig a jövő nemzedék számára is figyelmeztetésként szóltak:

„Azok, akik az istentiszteletet választják specializált kutatások témájává, szinte sohasem beszélnek a misszióról – még lábjegyzetben sem –; azoknak pedig, akik a misszió teológiájának művelésével vannak elfoglalva, úgy tűnik, hogy egy percük sincs kultikus cselekményekre.”<sup>1</sup>

Könyvében, amelynek címe egyszerűen *Istentisztelet és misszió*, amellet érvel, hogy az egyház istentiszteletének és küldetésének közös vizsgálatát kell elvégezni, mivel a kettő nem választható el egymástól. Véleménye szerint mind a misszió, mind az istentisztelet Isten missziójának aspektusai, ahol akaratát az egyházban és az egyházon keresztül munkálja.<sup>2</sup> A múlt század során számos egyházban megjelenő liturgiai megújulás mozgalma, az ökumenikus törekvések a közös istentisztelet irányába és a mélyebb missziológiai reflexió is mind azt bizonyítja, hogy a korábbi, liturgiai és missziói témákat élesen szétválasztó módszer helyett egy komplexebb és integráltabb nézőpontot kell megtalálni.<sup>3</sup> Az Egyházak Világtanácsa (EVT) és annak különböző bizottságai az egyik olyan szintér, ahol mind az

<sup>1</sup> DAVIES: Mission and Worship, 9. (saját fordítás)

<sup>2</sup> I. m., 71.

<sup>3</sup> MEYERS: Worship, 180.

egyház küldetését, mind az istentiszteleti élet megújulását egyetemes, ökumenikus és holisztikus módon igyekeznek megközelíteni. Ahhoz, hogy megláthassuk ennek a folyamatnak az állomásait és eddigi eredményeit, tanulmányomban azt szeretném megvizsgálni, hogy az EVT Missziói és Evangélizációs Bizottsága által eddig elfogadott és kiadott két missziói állásfoglalásban (*Misszió és evangélizáció: Egy ökumenikus nyilatkozat; Együtt az Élet felé*) hogyan jelenik meg az istentisztelet és liturgiai kérdése.<sup>4</sup> Ezt a kérdést körüljárva megtudhatjuk, hogy az ökumenikus párbeszédben részt vevő teológusok mennyiben „hallották meg” John Davies kritikáját, és hogy hogyan tudták az istentisztelet és a misszió kapcsolatát bemutatni.

## 2. Misszió és evangélizáció: egy ökumenikus nyilatkozat (1982)<sup>5</sup>

Az Egyházak Világtanácsa által 1982-ben elfogadott dokumentum egyik fő célja az volt, hogy közelebb hozza egymáshoz az ökumenikus mozgalom és ez evangélikál irányzat képviselőinek missziói gondolkodását. Míg a közös dokumentum megfogalmazása és elfogadása sikert jelent ezen a téren, vannak, akik valós egyetértés helyett a különböző vélemények egymás mellé helyezésének látják ezt a nyilatkozatot. Általában véve elmondható, hogy a szövegben központi jelentőségű a misszió trinitárius értelmezése, az Isten országának gondolata, az egyház és misszió integritása és az egyház egységének sürgető feladata.<sup>6</sup>

A dokumentum a misszió definiálásában arra törekszik, hogy megerősítse annak biblikus alapjait, és hogy bemutassa az egyház mint Isten népe és az Istentől kapott küldetés szétválaszthatatlanságát. Az egyház szolgálatát úgy fogalmazza meg mint Jézus Krisztus közbenjáró munkájában való részvételt, amelynek számos formája lehetséges és szükséges. Ahogy Krisztus közbenjáró munkájának is két iránya van, így az egyház is csak e két irány egyensúlyban tartásában töltheti be küldetését. Az első, hogy az egyház a világ felé kifejezi Isten szeretetét szóban és tettben, szolgálatban és bizonyágtételben. A második irány pedig, hogy Isten felé fordulva az imádságban és az úrvacsorai közösségben Isten elé visszük az emberiség fájdalmait és örömeit (6.).<sup>7</sup> Ebben az értelmezésben az istentisztelet a misszió egyik színterévé válik, hiszen a világért való közbenjárás is az egyház Istentől kapott feladatának egyik formája. Ugyanebben a részben (6.) az egyház küldetésének egy másik megfogalmazása az Isten országának meghirdetését helyezi a központba, amely Jézusban, az Úrban köszöntött be. Ezt az evangéliumi szolgálatot négy fő területen próbálja az egyház betölteni:

4 Természetesen még teljesebb képet kaphatnánk a kérdésről, ha a liturgiával foglalkozó dokumentumokat is részletesen vizsgálnánk, de egy ilyen tanulmány kereteit az jóval meghaladná, így missziológusként a két fő missziológiai állásfoglalás vizsgálatára szorítkozom.

5 Eredeti címe és megjelenése: Mission and Evangelism: An Ecumenical Affirmation, in *International Bulletin of Missionary Research* 7 (1983), 65–71. Magyarul megjelent: KEVEHÁZI L.: Misszió és evangélizáció – ökumenikus magyarázat, in „*Tegyetek tanítvánnyá minden népet*”. *Egyetemes missziótörténeti vázlat*, Budapest, Evangélikus Sajtóosztály, 2001, 171–188.

6 Ross: Tracing changing landscapes, 99–100.

7 A két állásfoglalás idézésében az azok által használt saját bekezdés számozást használom, de a szövegrészletek szó szerinti idézésénél jelölöm az oldalszámot is.

„belső életében, amelybe beletartozik az úrvacsorai közösség, a hálaadás és a közbenjáró imádság,  
 a missziói és evangélikációs munkák tervezése által,  
 a mindennapi életmódjával, amelyben a szegényekkel való szolidaritását kifejezi,  
 és mások pártfogásában, akár az elnyomó hatalmakkal való konfrontáció árán is.”<sup>8</sup>

Ebben a leírásban tehát az egész életet átfogó misszió egyik elemeként jelenik meg az istentisztelet, amely kifejezi Isten uralmának jelenvalóságát, s egyben rávilágít arra. Ebben a rövid fejezetben tehát rögtön két fontos különböző leírást találunk az istentisztelet és a misszió kapcsolatáról. Az első, hogy az istentiszteleti közösség egy aktív részvétel Krisztus közbenjáró munkájában azáltal, hogy az „emberiséget” Isten elé visszük, másodsor az istentisztelet az egyik olyan színtér, ahol az emberiség számára Isten országának jelenlétét megjelenítjük és kinyilvánítjuk. Ez az utóbbi gondolat, hogy az egyház jel a világ számára, többször is megjelenik a dokumentumban, azzal a vallomással együtt, hogy az egyház nem mindig tölti be ezt a szerepét, sőt, gyakran belső életével eltaszítja az embereket Istentől (13., 20.).

A 21. pontban megint egy új megközelítési módot fedezhetünk fel az istentisztelet, és azon belül konkrétan az úrvacsorai közösség és az egyház küldetése között. „Az eucharisztia megünneplése minden gyülekezet szívében a missziói meggyőződés megújulásának színtere” és „kenyér a missziói nép számára”.<sup>9</sup> – olvashatjuk itt. Az istentisztelet tehát nem csak kétirányú részvétel Isten missziójában, hanem egyfajta forrás, amely táplálja a missziói közösséget, és ha kell, visszairányítja a gyülekezetet eredeti küldetéséhez. A szöveg megfogalmazása pedig egyértelművé teszi, hogy Isten az, aki küldetésben lévő népének lelki eledelt ad az úrvacsorában, hogy megújulva erőt nyerjen a bizonyágtételre. A dokumentum szerzői az úrvacsorára reflektálva itt is kiemelik a már korábban megfogalmazott gondolatot, hogy ahogy az istentisztelet egésze, úgy az eucharisztia is nyilvánvalóvá teszi a világ számára Krisztus halálát és áldozatát. A dokumentum függelékének 7. pontja részletesen fejti ki, hogyan válhat az eucharisztia megünneplése nyilvános bizonyágtételle, és milyen üzeneteket hordoz magában.<sup>10</sup> Mind a 21. pont és az ide kapcsolódó 7. függelék egy korábbi EVT-munkafolyamat eredményeire hivatkozik, és azt idézi. Ez 1980-ban jelent meg *Your Kingdom Come* (Jöjjön el a te országod) címmel, és a melbourne-i missziói világkonferencia jelentését tartalmazza.<sup>11</sup> Ebben a műben még bővebben olvashatunk arról, hogy az Isten országának milyen aspektusait képes az istentisztelet és az úrvacsora kifejezni vagy adott esetben eltorzítani: a gyülekezet valóságos közösségét; a befogadást és a tagok közötti egyenlőséget; Isten megszabadító és gondviselő szeretetét és végül a hívek egységét.<sup>12</sup> E legutóbbit a *Misszió és evangélikáció* is kiemelve tárgyalja, még hozzá kifejezve azt a szomorúságot, hogy az EVT tagegyházai nem tudnak együtt ünnepelni az úrvacsorai

8 Mission and Evangelism, 66. (saját fordítás, tördelés tőlem)

9 I. m., 68.

10 Ross: Tracing Changing Landscapes, 122. Az itt említett ténylegesen nyilvános, akár kültéri istentiszteleten kívül a dokumentum 30. pontja ugyanúgy kiemeli a csendes, de hűséges imádkozó közösségeket, akiknek reklámozás nélkül is hitvallássá válik az élete és istentisztelete. Mindkét példában érződik, hogy az egyház történelmi megtapasztalásáról van szó és nem csak teológiai irányelvekről.

11 Az ide vonatkozó fejezet címe: The Church Witnesses to the Kingdom, 193–207.

12 I. m., 205–206.

közösségben. A szerzők véleménye szerint ez egyértelműen ellene megy Krisztus parancsának és csorbítja az egyházak közös bizonyágtételét a világban (21).

A *Misszió és evangélizáció* nagy hangsúlyt fektet a helyi gyülekezetekre, és ezt a szemléletmódot a 25. pont is megerősíti. Ez a rész egyértelműen kijelenti, hogy a keresztyén misszió célja, hogy az evangélium hirdetése által minden emberi közösségben legyen egy az „Ige és sákramentumok körül összegyűlt nép”. Ezzel a kijelentéssel mondhatni bezárul a kör, hiszen az előző részben az istentisztelet a misszió közösség kiindulópontjaként volt jelen, itt pedig végcéljaként. Az egyház és a misszió ilyen értelmezésében már egyértelműen láthatjuk, hogy a John Davies által is elítélt szétválasztás megszűnt. Az EVT eme nyilatkozatában az istentiszteleti közösség a küldetésben lévő gyülekezet életének a központja, ahol megéli a küldetését a közbenjárás szolgálata által, amelyben bizonyágot tesz az Isten országáról, és amely táplálja, tovább indítja Isten népét, hogy újabb imádó és hitvalló közösségek jöjjenek létre a világ minden emberi közösségében. Az újabb közösségek létrehozásához szorosan kapcsolódik a helyi gyülekezetplántálás és a világmisszió kérdése. A nyilatkozat erről is beszél, és kiemeli, hogy minden gyülekezet részese az egyház világ szintű missziói munkájának és ebbe többféle képpen csatlakozhatnak bele. Az elsődleges, saját kontextusukban való szolgálaton kívül, az istentiszteleti közösség alkalmat adhat arra, hogy más egyházakért és az ő szolgálatukért imádkozzanak, és munkájukat támogassák személyi vagy anyagi módon (37). Ezt nevezhetjük a negyedik kapcsolódási pontnak, hiszen itt az istentisztelet nem csak általában kapcsolódik az egyház küldetéséhez, hanem ténylegesen annak missziói programjaihoz és tevékenységéhez is.

Összességében elmondhatjuk, hogy a dokumentum komoly hangsúlyt fektet az egyház missziójában a helyi gyülekezetekre és azok istentiszteleti közösségére. Ezen belül is az úrvacsora és az imádság van legtöbbször megemlítve, míg az istentisztelet más aspektusairól keveset vagy egyáltalán nem olvasunk. Nincs szó tehát az igehirdetésről, éneklésről, áldásról vagy egyéb, szinte minden egyházban szokásos liturgiai mozzanatról. Mindez utalhat arra, hogy a katolikus és ortodox egyházak már korábban elkezdtek a liturgia és misszió kapcsolatával foglalkozni, mint a protestáns közösségek, így az általuk hangsúlyosnak ítélt liturgiai elemek itt is nagyobb szerephez jutottak az ökumenikus párbeszédben. Az ortodox egyházak sajátos misszió és liturgia értelmezése már a 1970-es évektől megjelent az EVT konferenciákon és nagy hatással lehetett mind a *Your Kingdom Come* jelentésre és a *Misszió és evangélizáció* nyilatkozatra.<sup>13</sup> Természetesen azt is figyelembe kell vennünk, hogy a konkrét liturgiai elemek teljes vizsgálata nem is lehet egy ilyen típusú dokumentum célja, inkább csak az, hogy a misszió értelmezésében elhelyezze az istentisztelet szerepét. Ezt a megfelelő helyeken be is illesztették a szerzők a szövegbe, és megállapíthatjuk, hogy ezek az istentiszteletre vonatkozó részek a szöveg egészét átszövik. Ugyanakkor az egyes részek összevetésekor kitűnik, hogy nem mutatható ki semmilyen rendszer az egyes részekben belül vagy azok egészére nézve. Az egyes teológiai hangsúlyok egymás mellett megjelennek ugyan,

<sup>13</sup> MEYERS: *Worship*, 186. Legfontosabb képviselője ennek a teológiai nézetnek Ion Bria romániai ortodox teológus, aki 1974-től 1993-ig az EVT Missziói és Evangélizációs Bizottságának munkatársa volt. Ehhez bővebben lásd: ION B.: *Liturgy after the Liturgy. Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, Geneva, WCC, 1996.

de a dokumentum nem kívánja azokat besorolni vagy bővebben rendszerezni. Komolyabb struktúrát mi sem tudunk felállítani, de azt kijelenthetjük, hogy négy egymástól elkülöníthető gondolatot különböztethetünk meg, amelyek bemutatják az istentisztelet különböző aspektusait az egyház küldetésének betöltésében.

1. A közbenjáró imádság által a gyülekezet részt vesz Krisztus szolgálatában;
2. Az istentiszteleti közösség bizonyágtétellé válhat a kívülállók felé;
3. Az úrvacsora táplálja a missziói gyülekezetet szolgálata elvégzésére;
4. Az istentiszteleti közösség alkalmat ad a helyi és világszintű misszió tevékenységébe való konkrét becsatlakozásra.

Ezt a négy pontot pedig összefogja az a felismerés, hogy a hitvalló, imádkozó és az úrvacsorát ünneplő gyülekezet az egyház missziójának alapja és célja. A nyilatkozat utolsó pontja megerősíti ennek az új missziológiai felismerésnek a központi jelentőségét, a már korábban említett 1980-as jelentésből is idézve:

„47. Az Egyház missziói és evangéliumi elhivatása nem lesz képes megállni a mindennapi élet nehéz realitásával való konfrontációban, ha azt nem élteti a hit. *Olyan hit, amelyet az imádság, kontempláció és adoráció támogat.* »Összegyűlni és szét-széledni, kapni és adni, dicsőíteni és dolgozni, imádság és harc – ez a keresztyének világban való részvételének helyes ritmusa.« A keresztyéneknek Isten oltárához kell hozniuk szívüket, elméjüket és akaratukat, tudva azt, hogy az imádat bölcsességhez vezet, az imádság erőt ad, és a közösség kitaratást szül. »Az, hogy Krisztusba vagyunk beoltva a Szentlélek munkája által, az Isten országának legnagyobb áldása és a világban való missziói munkáknak egyetlen maradandó alapja.«<sup>14</sup>

### 3. Együtt az Élet felé (2012)<sup>15</sup>

Az Egyházak Világtanácsának Missziói és Evangélizációs Bizottsága 2012-ben fogadta el új missziói állásfoglalást *Együtt az Élet felé* (Together Towards Life, rövidítve: TTL) címmel. Ez a dokumentum két szempontból is nagy mérföldkőnek számít, hiszen az 1910-es Edinburghi Missziói Világkonferencia centenáriumát ünnepli, másrészt a tárgyalat *Missziói és evangélizáció: egy ökumenikus nyilatkozat* után az egyetlen ilyen hangsúlyú ökumenikus missziói állásfoglalás. A kiadott nyilatkozat célja egyértelműen az, hogy az elmúlt száz év tanulságaira építve fogalmazza meg a mai egyházak közös missziói teológiáját, és azt minél átfogóbb ökumenikus szellemben közreadja. Az új nyilatkozat a klasszikusnak mondható missziói kérdések tárgyalása mellett számos olyan témát is sorra vesz, amelyek az elmúlt harminc évben váltak hangsúlyossá a missziológiai párbeszédben. Ilyenek például a Szentlélek szerepe a misszióban, a teremtett világ kérdése, a misszió a perifériákról vagy az átfogó spiritualitás. Ezeknek az új hangsúlyoknak az átfogó jelenléte arra is hatással van, ahogy a misszió értelmezésében az istentisztelet és liturgia helyet kap. Nézzük meg tehát, hogy megtaláljuk-e itt is a *Misszió és evangélizációban* már felfedezett kapcsolódási pontokat, és hogy milyen változásokat találhatunk az új állásfoglalás teológiájában és megfogalmazásában!

<sup>14</sup> Mission and Evangelism, 71, (saját fordítás, kiemelés a szerzőtől).

<sup>15</sup> Az állásfoglalás magyar fordítása elérhető: [https://www.reformatus.hu/data/attachments/2014/01/28/CWME\\_Mission\\_Statement\\_HU\\_FIN.docx](https://www.reformatus.hu/data/attachments/2014/01/28/CWME_Mission_Statement_HU_FIN.docx), (utolsó megtekintés: 2019. 10. 11.)

Azt, hogy az egyház missziója és istentiszteleti élete nem szétválasztható, több helyen megerősíti ez az állásfoglalás is. Leghatározottabban talán az evangélizációról szóló részben, ahol a különböző vélemények megfogalmazása mellett a szöveg kimondja:

„azt azonban állíthatjuk, hogy a Lélek hív bennünket az evangélizáció olyan felfogása felé, amely a helyi egyház életére alapozódik, ahol az istentisztelet (*leiturgia*) elválaszthatatlanul összekapcsolódik a tanúbizonyoságtétellel (*martyria*), szolgálattal (*diakonia*) és közösséggel (*koinonia*)”. (85)<sup>16</sup>

A dokumentum szerint az istentisztelet nem csak az evangélizáció, de az egyház egész missziójának forrásává kell, hogy legyen. Az ide kapcsolódó, és már a 1982-es nyilatkozatban is áthallatszódoó ortodox teológiai látás itt még konkrétabban megjelenik, hiszen mind a 17. és az 59. pont idézi Ian Bria munkásságát és szavait:

„a hívők békességben indulnak (a misszióba), miután az eucharisztia közösségében az Isten eszkatológiai országának előízét látták és érezték. A misszió mint kiküldetés a következménye, nem pedig az eredete az egyháznak, és ezért a „liturgia utáni liturgia» nevet viseli.” (17.)<sup>17</sup>

Az eucharisztia-központú értelmezésen kívül viszont egy egészen új látásmód és a hozzá kapcsolódó terminológia jelenik meg ebben a nyilatkozatban. Az istentisztelet itt nem csak egy esemény, amely kiküldi vagy táplálja az egyházat a küldetésében, hanem egy lehetősége annak, hogy a Szentlélek átforgalmazzon minket, és egy újfajta spiritualitást hozzon létre. „Az istentisztelet és a sákramentumok kulcsfontosságú szerepet játszanak a transzformatív spiritualitás és misszió kialakításában” (74.)<sup>18</sup> – olvassuk a helyi gyülekezetekről szóló részben. A spiritualitás kifejezésnek a központi szerepe két szempontból is egyértelmű. Míg a korábbi állásfoglalásban nem találkozunk ezzel a kifejezéssel egyszer sem, itt több mint tíz alkalommal szerepel. Továbbá a spiritualitás szót nem csak gyakran, de fontos, lényegi helyeken használja és értelmezi ez a dokumentum. A szöveg bevezetőjének 3. pontja így fogalmazza meg a spiritualitás lényegét:

„3. A spiritualitás mélységet ad az életünknek és motiválja a cselekedeteinket. Ez a Teremtő szent ajándéka, az élet kiteljesítésének és gondviselésének energiája. Ez a missziói spiritualitás olyan átalakító dinamikával bír, amely az emberek spirituális elkötelezettsége és Isten kegyelme által képes átforgalmazni a világot.”<sup>19</sup>

Erről az istentiszteletből fakadó missziói spiritualitásról máshol is sokat beszél a dokumentum, mint amely a Szentlélek munkájának az eredménye (3.), amely élteti az egyházat (29.), és amely egyfajta belső elhivatásként jelenik meg. A 30. pont szerint a missziói spiritualitás „átformál”, „késztet”, és „motivál” bennünket

16 Together Towards Life, 374, (a TTL minden idézete saját fordítás).

17 I. m., 359.

18 I. m., 371.

19 I. m., 356.



Isten missziójában való teljesebb részvételre.<sup>20</sup> A nyilatkozatnak ez a pneumatikus hangsúlya és a spiritualitás témája nagyrészt annak az eredménye, hogy az elmúlt harminc évben az EVT munkásságában egyre nagyobb szerepet kaptak a pünködsi egyházak teológusai és az olyan ázsiai, afrikai vagy dél-amerikai őslakos keresztyén mozgalmak, ahol a spiritualitás, a lelki világ valósága és megtapasztalhatósága fontos szerepet kapott a keresztyén hit megélésében.<sup>21</sup> A spiritualitás fogalmának bevezetése teológiai megfontolásból annak a felismerésnek a jele, hogy a keresztyén hit és annak megélése túlcsondul az istentisztelet és az egyház intézményes keretein, és az egész életet betöltik.<sup>22</sup> Az *Együtt az Élet felé* záró, összefoglaló gondolatai írják a legbővebben az istentisztelet, a spiritualitás és a misszió kapcsolatáról:

„104. *Állítjuk, hogy a spiritualitás a misszió energiaforrása, és hogy a misszió a Lélekben transzformatív.* Ezért keressük perspektívánk újrorientálását a misszió, a spiritualitás és a teremtés között. A missziói spiritualitás, amely a liturgiából és istentiszteletből ered, újra összekapcsol bennünket egymással és a szélesebb teremtéssel. Úgy véljük, hogy részvételünk a misszióban, létezésünk a teremtésben és a Lélekben való életünk mind összefonódnak, mert kölcsönösen transzformatívak. A misszió, amely a teremtéssel kezdődik, arra hív bennünket, hogy az életet annak minden dimenziójában Isten ajándékaként ünnepeljük.”<sup>23</sup>

Egy másik új téma, amely az 1982-es állásfoglaláshoz képest sokkal nagyobb szerepet kapott, az a gyógyítás, a gyógyulás és a teljes élet kérdése. Az új nyilatkozat 50–54. pontjai összekapcsolják a Szentlélek gyógyító erejét és ajándékát az egyház sokféle gyógyító és életet támogató szolgálatával. Ezek között fontos szerepet kap az imádság (50) és az istentiszteleti közösség, ahol a gyógyítás szolgálata liturgiai formát ölthet (53). A dokumentum holisztikus szemléletéhez tartozik, hogy a gyógyítást is a teljes ember helyreállításában látja, melybe beletartozik a testi, lelki és szellemi élet teljessé tétele (51). Az istentiszteleti keretek között is számos formát ölthet a gyógyítás szolgálata: „A gyógyítás folyamatába beletartozhat a betegért és a beteggel való imádság, a bűnvallás, a megbocsátás hirdetése, a kézzel való megkenés és a lelki ajándékok használata (1Kor 12).” (53).<sup>24</sup> Ahogy említettem, a korábbi nyilatkozatban nincs ilyen részletesen kifejtve a gyógyítás témája, de találhatunk kapcsolódási pontot az ott megemlített közbenjáró imádsággal. Mindkét esetben igaz, hogy az istentiszteleti közösség valamilyen módon aktívan részt vesz a Szentháromság Istentől kapott küldetésében.

A gyógyítás témája egy másik olyan gondolatra is utal, amely közös a két dokumentumban. Az 53. pont szerint a „gyógyító istentiszteleteknek” lehetnek olyan formái, amelyek embereket dicsőítenek, és sokak számára visszataszítóak lehet-

20 I. m., 361–362.

21 Ross–Ma: Conclusion: Spirituality as the beating heart of Mission, 225–226. A pünködsi ébredési mozgalom liturgiai hatásához lásd még: MEYERS: Worship, 187–188.

22 A missziói spiritualitás témájához l. még: KIRSTEEN K.: Mission Spirituality, in *Religion in Past and Present*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007.

23 Together Towards Life, 379, (kiemelés a szerzőtől).

24 I. m., 367.

nek. Ez megerősíti azt a gondolatot, hogy az istentisztelet egy olyan nyilvános közösség, amely ha Isten akarata szerinti, akkor „jele”, „megjelenése” és „előíze” az Isten országának, míg ha emberi elvek alapján történik, akkor taszító és sértő lehet. (54., 59., 73.) Ez a teológiai álláspont másképpen megfogalmazva a *Misszió és evangélizáció* nyilatkozatban is egyértelműen jelen volt.

A korábbi dokumentum elemzésénél megállapított négy lehetséges kapcsolódási pontból egy maradt hátra, a konkrét missziói programok és az istentisztelet kapcsolata. Ez az újabb állásfoglalásban talán olyan egyértelműen nincs megnevezve, mint a *Misszió és evangélizációban*, de a helyi gyülekezetekről szóló részben mégis felfedezhetünk egy hasonló gondolatmenetet. A már említett 74. pont az istentiszteletet teszi meg a missziói gyülekezet formálódásának központjává, kiemeli a kontextuális bibliaolvasás szerepét, sőt megjegyzi, hogy a helyi gyülekezet missziói élete nélkül a liturgia elveszti saját integritását. Ebből a kiindulópontból fogalmazza meg a dokumentum a következő pontokban a helyi gyülekezet szerepét a kulturális és etnikai határok átlépésében (75), a nemzetközi missziói kapcsolatok kiépítésében (76), a társadalmi igazságosságért való szolgálatban (77), a diakóniai munkában (78.) és az evangélizációban (79). Habár ezekben a bekezdésekben nem jelenik meg az istentisztelet kifejezés, mégis egyértelművé válik, hogy a helyi gyülekezet belső élete és annak központi alkalmá az egyik olyan fontos színtér, amelyből az egyház konkrét missziói tevékenysége kiindul.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az *Együtt az Élet felé* állásfoglalás a korábbi dokumentumhoz hasonlóan alapvetőnek tartja az istentiszteleti közösség és az egyház tágabb küldetésének szoros kapcsolatát. Ugyanakkor ebben a nyilatkozatban megjelennek új teológiai témák és hangsúlyok is, amelyek tovább gazdagítják az istentisztelet és misszió kapcsolatának leírását.

#### 4. Konklúzió

Az EVT Missziói és Evangélizációs Bizottságának két állásfoglalását elolvasva egyértelműen kijelenthetjük, hogy ezekre a missziói dokumentumokra nem igaz John Davies kritikája. Az istentisztelet, a konkrét liturgiai események és a spiritualitás témái nem csak megjelennek, de azok központi szerepét is megfogalmazzák a vizsgált dokumentumok. Mindkét vizsgált szövegben felfedezhetjük, hogy az egyház missziójához szorosan és többféleképpen is kapcsolódik az egyház istentisztelete. Miközben egyik nyilatkozat sem kíván rendszert felállítani ezeknek a kapcsolatoknak a bemutatására, azokat négy alapvető kategóriába sorolhatjuk be, ahogy már a szövegek elemzésénél is tettük. Ezek a következők:

1. Az istentisztelet keretein belül a gyülekezet aktívan részt vesz Krisztus szolgálatában a közbenjárás és másokért való imádság által. A sákramentumok és a liturgia egésze hozzájárulhatnak az egyének és a közösség gyógyulásához és még teljesebb életéhez.
2. Az istentisztelet az egyház bizonyágtételének egyik formája, annak nyilvános volta miatt. Ahogy a gyülekezet általában, úgy az istentiszteleti közösség fokozottan is „jele és előíze” az Isten országának.



3. Az istentisztelet a gyülekezet formálódásának és orientálódásának az eseménye, ahol a Szentlélek munkája által és a sákramentumokon keresztül kibontakozhat a missziói spiritualitás, és így Isten népe még inkább alkalmassá válhat küldetése betöltésére.
4. A helyi gyülekezet istentisztelete közvetlenül kapcsolódhat a konkrét missziói, diakóniai és evangélizációs szolgálatokhoz, mind helyi, mind nemzetközi szinten, (pl. imádkozik és támogatja a diakóniai szolgálat kedvezményezettjeit).

Ahogy láttuk, ez a négy kapcsolódás pont megjelenik mindkét dokumentumban, de más-más hangsúlyokkal. Míg az 1982-es állásfoglalás az istentisztelet mint közbenjárás, bizonyoságtétel és táplálék témáját emelte ki, addig a 2013-ban íródott dokumentum a gyógyítás, a spiritualitás és az élet egészének kontextusában értelmezte azt.

A hangsúlyok közötti különbségek mellett azt is kijelenthetjük, hogy az *Együtt az Élet felé* valamivel komplexebb, árnyaltabb képet rajzol elénk. A *Misszió és evangélizáció* című dokumentumban inkább kétpólusú megfogalmazással találkozunk, amely egyszerűen összekapcsolja az istentiszteletet az egyház missziói szolgálatával, és rámutat ennek a kapcsolatnak a lehetőségeire és fontosságára. Azt, hogy az istentisztelet és a misszió esetében az egyház két egyedi állapotáról vagy tevékenységéről van szó, megerősíti a dokumentum zárszava, amelyet korábban is idéztem: „Összegyűlni és szétszéledni, kapni és adni, dicsőíteni és dolgozni, imádkozni és harcolni – ez a keresztyének világban való részvételének helyes ritmusa.”<sup>25</sup> Ezt a kétpólusú képet próbálja az *Együtt az Élet felé* teljesebbé tenni a spiritualitás gondolatával. Habár a nyilatkozatban gyakran használt „spiritualitás” kifejezés nagyon tág értelmezési lehetőségekkel bír, mégis szükséges ahhoz, hogy megragadja a keresztyénség egész életet átszövő természetét. Ezek szerint, a keresztyén egyház nemcsak intézmények, programok és események összessége, hanem embereket, közösségeket egymással és a Szentháromság Istennel összekötő kapcsolatrendszere. Ezt a belső kapcsolatrendszert, lelkeséget, irányultságot és az ebből következő életmódot próbálja az átforgató és a missziói spiritualitás kifejezni. A *Misszió és evangélizáció* olvasásakor nem egészen egyértelmű, hogy az istentisztelet és az eucharisztia hogyan táplálja és formálja Isten népét a küldetése végzésében. Az *Együtt az élet felé* szerzői viszont bővebben kifejtik, hogy az istentisztelet fontos, de nem egyedüli tere a formálódásnak, és nem automatikusan, hanem közvetve, a keresztyén spiritualitáson keresztül van hatással az egyház missziójára. Mindez kiegészül a teremtett világ és az abban felfedezhető élet gondolatával, amely ugyancsak gazdagítja a keresztyén élet teljesebb leírását, és így mind a misszió, mind az istentisztelet definícióját árnyalja.<sup>26</sup> Láthatjuk tehát, hogy az istentisztelet kérdésénél is érvényesül az újabb állásfoglalás holisztikus szemlélete, amely mind a Szentháromság misszióját, a teremtett világot és az emberi életet azok teljességében próbálja értelmezni.

25 Mission and Evangelism, 71, (idézi a The Church Witnesses, 205. oldalát).

26 „Úgy véljük, hogy részvételünk a misszióban, létezésünk a teremtésben és a Lélekben való életünk mind összefonódnak, mert kölcsönösen transzformatívak.” Together Towards Life, 379.

Végül mindkét dokumentumról elmondhatjuk, hogy miközben egyértelműen kifejezik az istentisztelet és a helyi gyülekezeti közösség fontos szerepét az egyház missziójában, nem kívánják ezt a szerepet részletesen vagy rendszerezve kifejejteni. Ez nagyon jól látszik abban, hogy szinte egyik állásfoglalás sem foglalkozik olyan alapvető istentiszteleti elemekkel, mint az igehirdetés, az éneklés vagy a művészetek liturgiai szerepe. Mivel nem ez a dokumentumok célja, így ezt nem is róhatjuk fel, az viszont mindenestre meglepő, hogy az úrvacsora megemlézése mellett a keresztség témája szinte teljesen kimarad. Ez a hiányosság azért is érdekes, mert az egyház missziójára gondolva szinte mindig szóba kerül az úgynevezett „missziói parancs” (Mt 28,18–20), amely a keresztség sákramentumát említi, míg az úrvacsorát nem. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy az EVT teológusai ne foglalkoztak volna a keresztség szerepével. Ha megvizsgáljuk az EVT által kiadott egyik legfontosabb liturgiával foglalkozó állásfoglalást, a *Limai dokumentumot*,<sup>27</sup> akkor egyértelművé válik, hogy a keresztség sákramentumának missziói dimenziói is megjelentek az ökumenikus párbeszédben. A *Misszió és evangélizáció* című állásfoglalással egy évben megszületett dokumentum kijelenti, hogy a keresztség az egyház egységének jele és így a közös bizonyágtételünknek az alapja (I. 6.). Továbbá, hogy a megkeresztelték közös felelőssége, hogy a Krisztus evangéliumáról bizonyágot tegyenek (I. 10.). Ugyanitt azt is olvashatjuk, hogy „a bizonyágtétel és a szolgálat (service) közösségében fedezik fel a hívők az egy keresztségnek mint Isten egész népe számára adott ajándékának teljes jelentőségét.” (I. 10.)<sup>28</sup> Ezek szerint a keresztség nemcsak ajándék és az egyházba való belépés alkalmá, hanem felelősség és egy életen át tartó szolgálat, misszió és tanulás folyamatának kezdete. Azt, hogy ezek a gondolatok a vizsgált missziói állásfoglalásokból miért maradtak ki, nem tudhatjuk. Véleményem szerint érdemes lett volna legalább megemlíteni ezt az aspektust is, hiszen a keresztség mint gyülekezeti alkalom és liturgiai esemény az úrvacsorával egyenlő fontosságú szerepet tölt be a gyülekezet missziói identitásának formálásában.

Összefoglalva pozitívan értékelhetjük azt, hogy a két dokumentum saját korlátai között rámutat az egyház missziójának azon területeire, amelyek az istentisztelet és a spiritualitás kérdéskörébe tartoznak. Ezt a jó példát követnünk kell, és akár missziológusként, akár liturgusként keresnünk kell azokat a lehetőségeket, ahol a közös dimenziókat fel tudjuk mutatni. E két nyilatkozat kiállta John Davies kritikáját, és jó látni, hogy az elmúlt ötven évben egyre több olyan tanulmány és mű jelent meg, amelyek egyszerre vizsgálják az egyház belső életét és a küldetését istentiszteletét és misszióját.<sup>29</sup> A két állásfoglalásnál általam megemléltetett rendszeresség és teljesség hiánya viszont arra kell, hogy ösztönözzön minket, hogy még mélyebben

27 Angolul ismertebb a BEM rövidítéssel. Eredeti címe: *Baptism, Eucharist and Ministry*, Geneva, WCC, 1982. Magyar fordítása megjelent: Keresztség, úrvacsora, lelkészi szolgálat. (Limai dokumentum), in *Theologiai Szemle*, 12 (1986), 193–211. A BEM dokumentum további missziói aspektusaihoz lásd: MEYERS: *Worship*, 189–190.

28 Keresztség, úrvacsora, lelkészi szolgálat, 196.

29 Ezek közül pár fontosabb mű kortárs protestáns szerzőktől: KREIDER, A.–KREIDER, E.: *Worship and Mission After Christendom*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2010; MEYERS, R. A.: *Missional Worship, Worshipful Mission: Gathering as God's People, Going Out in God's Name*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2015; SCHOON, C. J.: *Cultivating an Evangelistic Character: Integrating Worship and Discipleship in the Missional Church Movement*, Eugene, OR, Wipf and Stock Publishers, 2018.

tanulmányozzuk az istentisztelet és a liturgikus alkalmak szerepét az egyház küldetése szempontjából. Végül továbbgondolás gyanánt és jó példaként hadd említsék meg két magyar szerzőt is, akik foglalkoztak ezzel a témával! Az első Pásztor János teológiai tanár, aki *Liturgika* könyvében többször is utal az egyház missziói természetére. Mivel ő maga is részt vett az EVT munkásságában, így nem meglepő, hogy az 20. század második felének ökumenikus teológiai párbeszéde rá is hatással volt. A misszió és liturgia kapcsolatáról így írt: „Az egész közösség minden cselekedetével együtt végzi küldetését, azaz a missziót. A liturgia a misszió szerves része.”<sup>30</sup> A második Lovas András református lelkész, aki *Missziói liturgia* című tanulmányában röviden a Magyarországi Református Egyház mai gyakorlatára is utal, miközben összefoglalja az istentisztelet és a misszió kapcsolatának teológiai alapját és következményeit. Ő is vallja, John Daviesszel és a vizsgált állásfoglalások szerzőivel együtt, hogy az egyház „istentiszteletének és liturgiájának Isten szolgálatában kell állnia, megteremtve és táplálva Isten missziói népét”<sup>31</sup>

## Felhasznált irodalom

- *Baptism, Eucharist and Ministry*, Geneva, WCC, 1982.
- DAVIES, J. G.: *Worship and Mission*, London, SCM Press LTD, 1966.
- Kereszttség, úrvacsora, lelkési szolgálat. Limai dokumentum, (Eredeti címe: Baptism, Eucharist and Ministry, 1982), in *Theológiai Szemle*, 12 (1986), 193–211.
- LOVAS, A.: Missziói liturgia, in *Confessio*, 36 (2012), 38–44.
- MEYERS, R. A.: Worship, in ROSS, K. R.–KEUM, J.–AVITZI, K. et al. (szerk.): *Ecumenical Missiology: Changing Landscapes and New Conceptions of Mission*, Oxford–Geneva, Regnum – WCC, 2016, 180–191.
- Mission and Evangelism – An Ecumenical Affirmation, in *International Bulletin of Missionary Research*, 7 (1983), 65–71.
- PÁSZTOR, J.: *Liturgika: A magyar református istentisztelet múltja, jelene és jövője a Szentírás világosságában*, Komárno, Calvin János Teológiai Akadémia, 2002.
- ROSS, K. R.–MA, W.: Conclusion: Spirituality as the Beating Heart of Mission, in Uő (szerk.): *Mission Spirituality and Authentic Discipleship*, Oxford, Regnum, 2013, 225–233.
- ROSS, K. R.: Tracing changing landscapes and new conceptions of mission, in ROSS, K. R.–KEUM, J.–AVITZI, K. et al. (szerk.): *Ecumenical Missiology: Changing Landscapes and New Conceptions of Mission*, Oxford–Geneva, Regnum – WCC, 2016, 6–147.
- The Church Witnesses to the Kingdom, in *Your Kingdom Come. Mission Perspectives Report on the World Conference on Mission and Evangelism Melbourne, Australia 12.25 May 1980*, Geneva, WCC, 1980, 193–207.
- Together Towards Life, in ROSS, K. R.–KEUM, J.–AVITZI, K. et al. (ed.): *Ecumenical Missiology: Changing Landscapes and New Conceptions of Mission*, Oxford–Geneva, Regnum – WCC, 2016, 355–380.

30 PÁSZTOR: *Liturgika*, 13. A misszió fontosságához lásd még: i. m., 12–15.49–50.144.

31 LOVAS: *Missziói liturgia*, 39.